

УДК. 364:355.01:[124.5+07](477)
DOI 10.31499/2618-0715.1(16).2026.355702

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В УМОВАХ ВІЙНИ: АКСІОЛОГІЧНИЙ ТА МЕДІАЛЬНИЙ ВИМІРИ

Бибик Дар'я, доктор філософії в галузі Соціальна робота, доцент, доцент кафедри соціальної роботи Факультету спеціальної освіти та соціальної політики Український державний університет імені Михайла Драгоманова.

ORCID: 0000-0001-9947-8503

E-mail: dasha.bybyk@gmail.com

Невеля Анастасія, аспірантка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова спеціальності 231 Соціальна робота.

ORCID: 0009-0003-7000-5253

E-mail: anastasiianevelia@gmail.com

Стаття присвячена проблемі аксіологічного і медіального вимірів соціальної роботи під час війни як науково-практичного знання, яке може бути використано у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. Для досягнення окресленої мети проаналізовано поняття соціальної роботи, її функції, завдання, ціннісні орієнтири та особливості в умовах війни; поняття нових медіа, їхній вплив на діяльність соціальних працівників під час війни. Звернення до аксіологічних та медіальних вимірів соціальної роботи є надзвичайно актуальним, оскільки усвідомлення, вивчення та своєчасне впровадження у професійну підготовку майбутніх соціальних працівників таких питань дозволяє поєднати наукові підходи з практичними рішеннями підготовки майбутніх соціальних працівників та забезпечити їхню подальшу ефективну діяльність щодо захисту прав та соціальної підтримки окремих індивідів, родин, соціальних груп та суспільства загалом, зокрема в умовах війни.

Ключові слова: соціальна робота, аксіологія, ціннісні орієнтири, нові медіа, медіакомпетентність.

SOCIAL WORK IN WARTIME: AXIOLOGICAL AND MEDIAL DIMENSIONS

Bybyk Daria, PhD in Social Work, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Work, Faculty of Special Education and Social Policy of Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University.

ORCID: 0000-0001-9947-8503

E-mail: dasha.bybyk@gmail.com

Nevelia Anastasiia, PhD student at Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University, Specialty 231 Social Work.

ORCID: 0009-0003-7000-5253

E-mail: anastasiianevelia@gmail.com

The article is devoted to the problem of axiological and medial dimensions of social work during the war as scientific and practical knowledge that can be used in the professional training of future social workers. The problems of social work, training of future social workers are becoming more and more relevant in the context of Russian aggression against Ukraine, since social work as a

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

direction of professional activity of social workers in the conditions of crises and hostilities is dynamic, mobile, characterized by a high level of adaptation of forms and methods to uncertain conditions of life.

To achieve the outlined goal, the concept of social work, its functions, tasks, value guidelines and features in wartime are analyzed; The concept of new media, their impact on the activities of social workers during the war. Addressing the axiological and medial dimensions of social work is extremely relevant, since the awareness, study and timely implementation of such issues in the professional training of future social workers allows combining scientific approaches with practical solutions for the training of future social workers and ensuring their further effective activities to protect the rights and social support of individuals, families, social groups and society as a whole, In particular, during the war.

Understanding the axiological and medial dimensions of social work is extremely important, as it allows you to combine scientific approaches with practical solutions for the training of future social workers and ensure their further effective activities to protect the rights and social support of individuals, families, social groups and society as a whole, in particular in wartime. The problems of the axiology of social work, the influence of the media on the formation of value guidelines of future social workers are promising areas of further research of this important practice-oriented problem.

Keywords: social work, axiology, value guidelines, new media, media competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Проблеми соціальної роботи, підготовки майбутніх соціальних працівників набувають в умовах російської агресії проти України все більшої актуальності, оскільки соціальна робота як напрям професійної діяльності в умовах криз та військових дій є динамічною, мобільною, характеризується високим рівнем адаптації форм та методів до невизначених умов життєдіяльності кожного члена суспільства, зокрема молоді.

У Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» зазначається, що соціальна робота передбачає оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді, планування, організацію, координацію та надання їм соціальних послуг, державних соціальних допомог, пільг, компенсаційних виплат та іншої соціальної підтримки [7].

В умовах війни на тлі загострення старих, актуалізуються принципово нові соціальні проблеми, пов'язані із появою численних соціальних груп, які опинились у складній життєвій ситуації та потребують допомоги. На думку І. Євдокимової, соціальна робота як особливий напрям професійної діяльності стає надзвичайно затребуваною в умовах війни, а її здійснення в Україні стикається з певними проблемами, вивчення та своєчасне вирішення яких є важливим науково практичним завданням [1, с. 7].

Таким чином звернення до аксіологічних та медіальних вимірів соціальної роботи в умовах війни є надзвичайно актуальним, оскільки усвідомлення, вивчення та своєчасне впровадження у професійну підготовку майбутніх соціальних працівників таких питань дозволяє поєднати наукові підходи із практичними рішеннями підготовки майбутніх соціальних працівників та забезпечити їхню подальшу ефективну діяльність щодо захисту прав та соціальної підтримки окремих індивідів, родин, соціальних груп та суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що соціальна робота як різновид професійної діяльності утвердилася близько ста років тому в країнах Західної Європи, де сформувалася достатня кількість теорій, моделей, технологій соціальної роботи [10]. В Україні соціальну роботу визнано як професію на початку 90-х років ХХ ст. Отже, можна констатувати, що теорія і практика соціальної роботи в Україні знаходиться на етапі становлення.

Поняття соціальної роботи увійшло у науковий обіг українського простору разом з поняттям соціальної педагогіки. Фундаторами цих напрямів в Україні були О. Беспалько, І.Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова. Пізніше розвитку теорії і практики соціальної роботи приділили значну увагу у своїх працях Р. Вайнола, О. Карпенко, Т. Семигіна та ін. Дослідженню різних аспектів соціальної роботи в Україні присвячені праці українських науковців

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Т. Алексєєнко, О. Караман, І. Мигович, В. Поліщук, Г. Слосанської, А. Фурмана, С. Харченка та ін.

В умовах війни збільшується частка вразливих категорій населення, а тому у соціальній роботі розширюються та з'являються нові інноваційні напрями та методи роботи. Особливості соціальної роботи і соціальної допомоги під час війни висвітлені у працях А. Горілий, О. Палій, В. Скуратівський, Н. Коляда, Н. Сейко та ін.

Питання професійної компетентності і професіоналізму соціального працівника розглядали у своїх працях С. Архипова, Р. Вайнола, О. Карпенко, Н. Клименюк та інші.

Професійні цінності соціальної роботи досліджували О. Васильченко (соціокультурний аспект), Т. Децюк, І. Зайченко (професійні етичні цінності), Н. Клименюк (гуманність) та інші.

Ролі і значенню медіа у сучасному світі, питанням інформаційного простору, інформаційної війни присвятили свої праці В. Владимиров, В. Лисенко, О. Караман, В. Карпенко, В. Курило, Г. Онкович, С. Савченко, О. Савченко та ін.

Основи теорії масової інформації вивчав В. Владимиров, класифікацію і правові питання використання ЗМІ розкриває у своїх працях О. Каплій, ключові поняття у сфері медіа узагальнено у працях В. Бігун.

З огляду на вищезазначене метою дослідження є здійснення аналізу аксіологічного і медіального вимірів соціальної роботи під час війни як науково-практичного знання, яке може бути використано у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. Для досягнення окресленої мети проаналізовано поняття соціальної роботи, її функції, завдання, ціннісні орієнтири та особливості в умовах війни; поняття нових медіа, їхній вплив на діяльність соціального працівника під час військової агресії РФ проти України, зокрема інформаційної війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз змісту поняття «соціальна робота», яке подають у своїх працях українські вчені, свідчить про відсутність єдиного підходу до його розуміння, тобто у науковій літературі не існує однозначного визначення поняття «соціальна робота».

У більшості наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, як зазначають українські дослідники, поняття соціальної роботи розглядається у трьох аспектах, а саме як: практична професійна діяльність із подання допомоги та підтримки людям, що опинилися у скрутній ситуації; навчальна дисципліна з професійної підготовки фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення; як галузь наукових знань, що ґрунтується на сукупності концепцій і теорій, має свій категоріальний апарат, досліджує принципи і закономірності, моделі та методи соціальної роботи [10, с.5].

Підкреслимо, що як галузь наукових знань соціальна робота, на нашу думку, є міждисциплінарною галуззю, оскільки ґрунтується на міждисциплінарному тезаурусі таких наук, як психологія, філософія, педагогіка, соціологія, політологія тощо.

Розглянемо найбільш поширені визначення соціальної роботи.

Відома українська вчена А. Капська розглядає соціальну роботу як «вплив професіоналів, громадськості та соціальних інститутів на суспільство шляхом формування і реалізації соціальної політики, спрямованої на створення сприятливих умов життєдіяльності кожної людини і сім'ї» [цит.за10]. Також дослідники ототожнюють соціальну роботу із наданням допомоги людині у кризових ситуаціях. Вони вважають, що це «професійна діяльність, пов'язана з використанням соціологічних, психологічних, педагогічних, методів і прийомів для розв'язання індивідуальних та соціальних проблем [10, с.5].

Соціальна робота розглядається як заснована на практиці професія та академічна дисципліна, яка сприяє соціальним змінам та розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей [9].

Звернемо увагу на те, що у визначенні соціальної роботи часто поєднуються суб'єкти, причетні до її здійснення. До суб'єктів соціальної роботи належать державні, громадські

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

організації, фізичні особи, що реалізують соціальну політику та надають соціальну допомогу різним категоріям населення. Так, у визначення соціальної роботи в Україні зазначається, що це – професійна діяльність соціальних інституцій, державних та недержавних організацій, груп і окремих індивідів із надання допомоги у здійсненні успішної соціалізації особам чи групам людей у випадках, коли за відсутності належних умов у суспільстві або особистих вад їхня соціалізація утруднюється, призупиняється або відбувається у зворотному напрямі (десоціалізація) [9].

Вважається, що центральне місце в соціальній роботі посідають принципи соціальної справедливості, милосердя, прав людини, колективної відповідальності, поваги до людини, громади тощо. Саме тому важливого значення набуває аксіологічний вимір соціальної роботи.

Узагальнення різних наукових поглядів на аксіологічні засади соціальної роботи дозволяє зробити висновок, що вчені, як правило, виокремлюють гуманістичні та професійні цінності соціальних працівників, їхні ідеали та моральні норми поведінки, а також етичні принципи соціальної роботи.

Соціальна робота виходить із різних гуманістичних, релігійних та демократичних ідеалів, філософських теорій і є універсальною можливістю задоволення людських потреб, які виникають унаслідок взаємодії особи й суспільства, а також розвитку потенціалу людини. Професійні соціальні працівники віддані справі служіння людині заради її добробуту й реалізації її можливостей; розвитку й використанню знань з поведінки людини й соціальної поведінки; розвитку ресурсів, які б відповідали індивідуальним, груповим, національним і міжнародним потребам і прагненням; досягнення соціальної справедливості [10, с. 247].

Ми повністю погоджуємося з думкою, що формування професійної ідентичності соціального працівника неможливе без активного засвоєння ціннісних норм соціальної роботи, що передбачає зокрема критичне мислення і медіаосвітню компетентність [6, с. 270].

Як зазначає Т. Семигіна, цінності соціальної роботи (система норм поведінки) об'єднують ідеали (узагальнені поняття, які виражають фундаментальні настанови етики соціальної роботи), моральні норми (правила, що визначають, яким чином має чинити людина у певній ситуації) та етичні принципи (основні вихідні положення етики) [9, с. 25].

Виходячи з Міжнародної декларації етичних принципів соціальної роботи, соціальний працівник зобов'язаний визнавати стандарти етичної поведінки. [10, с. 247]. В Етичному кодексі соціальної роботи України визначено положення, які є для фахівців принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами [10, с. 250]. Ціннісні орієнтації у сфері соціальної роботи, на думку Д. Мураховського, також регламентовані іншими професійними кодексами, зокрема Етичним кодексом міжнародної федерації соціальних робітників, у якому визначаються такі базові принципи соціальної роботи, як повага до прав людини, соціальна справедливість, відповідальність, конфіденційність. Вони мають бути не лише декларативними, а й засвоєними на рівні особистої ідентичності майбутнього фахівця [6, с. 270].

Отже, узагальнення поглядів вчених, дозволяє зробити висновок, що професійні цінності соціального працівника визначаються як система етичних норм поведінки, а також ідеї та переконання, на які спираються соціальні працівники у процесі прийняття фахових рішень і які вважаються ядром соціальної роботи [9].

У контексті євроінтеграційних намірів України організація і зміст соціальної роботи узгоджується з європейськими стандартами, які ґрунтуються на глобальних та європейських принципах соціальної роботи. Вітчизняна класифікація принципів соціальної роботи містить такі принципи, як: клієнтоцентризм; опертя на власні сили клієнта; наснаження / активізація (імпаурмент); максимізація соціальних ресурсів; конфіденційність; толерантність; професійної чесності і дотримання професійних меж [9, с. 32].

Щодо глобальних принципів соціальної роботи, яких дотримується також європейська

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

спільнота, то вони є більш узагальнені з огляду проблем соціальної роботи. До глобальних принципів соціальної роботи відносять [9]: визнання гідності людини (Recognition of the Inherent Dignity of Humanity); сприяння правам людини (Promoting Human Rights); сприяння соціальній справедливості (Promoting Social Justice); сприяння праву на самовизначення (Promoting the Right to Self-Determination); сприяння праву на участь (Promoting the Right to Participation); повага конфіденційності та приватності (Respect for Confidentiality and Privacy); ставлення до людей як до цілісних індивідів (Treating People as Whole Persons); етичне використання технологій та соціальних медіа (Ethical Use of Technology and Social Media); професійна доброчесність (Professional Integrity).

Підкреслимо, що всі глобальні принципи соціальної роботи мають за змістом виключно ціннісно-діяльнісне навантаження, що підтверджує фундаментальність аксіологічного підґрунтя соціальної роботи, її аксіологічну практико-орієнтовану сутність, розуміння важливості професійної діяльності соціальних працівників, заснованої на цінностях.

Також звернемо увагу на те, що серед глобальних принципів соціальної роботи є принцип етичного використання технологій та соціальних медіа (Ethical Use of Technology and Social Media), який в умовах цифровізації всіх сфер життєдіяльності суспільства набуває все більш важливого значення і вимагає від соціальних працівників сформованої медіакомпетентності, особливо в умовах війни.

Медіакомпетентність, як зазначає О. Мурзіна, є результатом процесу медіаосвіти та відображає рівень розвитку медіакультури особистості. Вона забезпечує здатність людини активно використовувати інформаційно-комунікаційні технології, самовиражатися та взаємодіяти через медіазасоби, усвідомлено сприймати, аналізувати й критично оцінювати інформацію. Завдяки цьому особистість може відрізнити реальність від її віртуальних симуляцій і маніпуляцій, а також усвідомлювати механізми авторитетних стосунків, міфотворення та контролю, що формуються в інформаційному просторі [5, с. 76]. Вважаємо, що формування медіакомпетентності у майбутніх соціальних працівників має важливе значення для їх орієнтування у медійному соціальному просторі.

Оксфордський словник англійської мови (онлайн) поняття «медіа» (як форма множини від лат. *medium*) розглядає як щось середнє, серединне, таке, що займає проміжне становище, середину, центр. У більшості європейських мовах *medium* трактується як «засіб», «комунікація», «посередник», а у фізичному розумінні як «середовище» [5, с.77].

Під новими медіа розуміють інтерактивні цифрові технології споживання та створення контенту з притаманними їм властивостями гнучкості форматів, швидкості поширення інформації, персоналізації контенту, високому рівні залучення користувача.

Зазначимо, що на думку О. Мурзіної, на сьогодні ще немає єдиного визначення поняття «нові медіа», але можна виділити технологічний і комунікативний підходи до його тлумачення. Технологічний підхід полягає у тому, що нові медіа розглядаються як певна сукупність цифрових, мережевих і комунікаційних технологій [202, С. 280]. При комунікативному підході нові медіа розуміють як тип комунікації «від багатьох багатьом», на протизвагу мас-медіа, де комунікація здійснюється «від одного багатьом». [5, с. 79].

Зазвичай до нових медіа відносять соціальні мережі, зокрема Facebook, Instagram, TikTok, X/Twitter, відеоплатформи, зокрема YouTube, Twitch, подкасти, блоги, месенджери тощо. Гнучкість форматів нових медіа, швидкість поширення інформації призводить до їхньої популярності та затребуваності особливо серед молоді, яка активно спілкується у цифровому середовищі. Д. Мураховським узагальнено такі спостереження щодо нових медіа: нові медіа виступають як простір етичного вибору; цифрове середовище посилює роль емоційних моделей поведінки; майбутні соціальні працівники схильні до залучення до цифрових ініціатив із соціальним змістом; студенти часто не усвідомлюють медіа-вплив на власні ціннісні установки. [6, с. 272–273].

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Отже, нові медіа постають не лише як середовище споживання інформації, а й як платформа самовираження, ідентифікації, соціального навчання, як соціокультурний фактор формування цінностей, оскільки вони відіграють не лише роль комунікаційного каналу, а й потужного чинника соціалізації, що впливає на формування світогляду, громадянської позиції та ціннісних орієнтацій особистості [6, с. 270].

До функцій, які виконує медіа середовище безпосередньо щодо формування цінностей відносять: інформаційну – забезпечує доступ до знань про соціальні, етичні, правові аспекти; просвітницьку – сприяє формуванню критичного мислення, емпатії, соціальної відповідальності; нормативну – через повторювані моделі поведінки формує уявлення про «нормальне», «правильне», «етичне»; ідентифікаційну – дозволяє користувачам асоціювати себе з певними групами, спільнотами, ідеями [6, с. 270– 271].

Підкреслимо, що засоби масової інформації (медіа), зокрема нові медіа, виступають одним з основних чинників соціалізації сучасної молоді, оскільки зв'язок між досвідом фахівців минулих років та сучасних, як правило, розірваний у наслідок стрімкого технологічного прогресу та змін у соціально-економічній сфері, що відбулися в останні десятиліття. Тому важливою проблемою взаємодії соціальних працівників з медіасередовищем є усвідомлення не тільки позитивних аспектів нових медіа, а й тих ризиків, які вони привносять у професійну діяльність.

Так, Д. Мураховський виділяє такі ризики, які несуть нові медіа: фрагментарність сприйняття, поширення дезінформації, формування інформаційних «бульбашок», зниження уваги до глибоких моральних смислів, поверхнєве сприймання соціальних проблем [6, с. 271]. Також до ризиків можна віднести зниження етичної чутливості; формування викривлених уявлень про професію; інформаційна перевантаженість, зниження здатності до критичного аналізу інформації.

У цьому контексті доцільно ще раз підкреслити важливість формування медіакомпетентності у майбутніх соціальних працівників, оскільки медіакомпетентність розглядається, як правило, дослідниками через такі критерії, як: усвідомлення впливу медіа на людину й суспільство, уміння притидіяти маніпуляціям, здатність робити свідомий вибір медіа засобів, користуватися різними медіатехнологіями, здійснювати пошук відповідної інформації та самостійно створювати медіапродукти [8, с. 86]. Суголосною до цієї є думка, що для майбутніх соціальних працівників важливо навчитися працювати з новими медіа усвідомлено, що передбачає: розвиток медіаграмотності; використання платформ для професійного розвитку; рефлексію власної медіаактивності з позиції професійної етики [6, с.271].

Таким чином, нові медіа розглядаються не лише як цифровий інструмент впливу, а й середовище, яке сприяє формуванню ціннісних орієнтирів особистості, яке доцільно інтегрувати у професійну підготовку фахівців, зокрема соціальних працівників, як важливий чинник професійної соціалізації.

Отже, медіа, зокрема нові, виступають важливим чинником, що впливає на свідомість і формування ціннісних орієнтирів майбутніх соціальних працівників, усвідомлення ними етичних норм і професійних пріоритетів, формування професійної і громадянської відповідальності, розуміння соціального служіння.

Щоб нові медіа стали не лише джерелом інформації, а й середовищем етичного зростання студентів соціальних спеціальностей важливо поєднувати медіаактивність із методами професійного наставництва, рефлексивними завданнями та практико орієнтованим навчанням [6, с. 272].

Важливого значення у цьому контексті набуває створення медіасередовища. Медіасередовище (як університетське, так і зовнішнє) сприяє не тільки набуттю знань, отриманню певної інформації майбутніми соціальними працівниками, а й впливає на зразки та моделі поведінки, ціннісні орієнтири, переконання й погляди майбутніх соціальних

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

працівників. Неформальні джерела інформації, зокрема нові медіа, здійснюють значний вплив на процеси професійного становлення, особливо у соціальній галузі. Разом з тим нові медіа несуть і певні ризики щодо неадекватного сприймання й розуміння інформації. Саме тому формування медіакомпетентності майбутніх соціальних працівників набуває важливого значення.

Ми погоджуємося із думкою, що практичними механізмами формування професійних цінностей засобами нових медіа може бути використання соціальних мереж у навчальних цілях, створення тематичних груп у Facebook або Telegram, використання платформи відеоконтенту, зокрема YouTube, подкастів з фахівцями у сфері соціальної роботи, зокрема українських («Соціальна країна») або міжнародних (Social Work Podcast, NASW Social Work Talks), а також створення студентами власного контенту. [6, с. 271–272].

Внаслідок війни соціальна робота в Україні опинилася перед новими викликами, які вимагають посилення ціннісної основи діяльності соціальних працівників, посилення уваги до формування у них медіакомпетентності.

Соціальні працівники під час війни стають з'єднувальною ланкою між нужденними та ресурсами, а їхня праця набуває критично важливого значення для виживання та відновлення людей і громад в умовах війни.

Найбільшим викликом для соціальної роботи під час війни стала поява «внутрішніх мігрантів» або «вимушених переселенців», яких у закордонній нормативно-правовій та науковій літературі називають «внутрішньо переміщеними особами» (ВПО) [11, с. 161], а також інформаційна війна, інформаційна агресія, яку здійснює росія, що потребує від соціальних працівників сформованої медіакомпетентності і вміння працювати із засобами масової інформації. Саме під час інформаційної агресії відбувається побудова альтернативної (зомбі-) реальності, всередині якої стає можливим перетворення свого співвітчизника (колеги, друга, навіть члена сім'ї) на ворога, «карателя», нелюдя, якого треба фізично знищити [3, с. 39]. Соціальні працівники повинні усвідомлювати, що найбільш вразливими верствами населення від наслідків інформаційних війн стає учнівська та студентська молодь, адже в неї ще несформована система цінностей, моральних принципів організації своєї життєдіяльності, навички критичного мислення, а, отже, саме молодь стає головною мішенню інформаційної атаки, яка є зброєю не менш потужною, ніж воєнна, а, інколи, й більш ефективною у сучасних війнах [3, с. 52].

Наявні виклики для соціальної роботи в умовах війни посилюють вимоги до підготовки майбутніх соціальних працівників, навчання їх навичкам активізації клієнтів і застосування технік, орієнтованих на вирішення завдань соціальної роботи; вмінню будувати непатерналістські стосунки із клієнтами; вмінню відрізняти ситуації, в яких фахівці можуть дотримуватися директивних підходів (наприклад, під час кризової опіки), від тих, коли слід застосовувати недирективні підходи. З іншого боку, соціальні працівники повинні опанувати стратегії й тактики розвитку громад, формування їх соціального капіталу й здатності до самоактивізації, залучення ресурсів громади, формування команди волонтерів тощо [11, с. 165].

Під час війни професійна соціальна робота, як зазначає О. Кравченко, розширює напрями, методи і форми роботи, які, з одного боку, ґрунтуються на багаторічному досвіді, в тому числі міжнародному, з іншого – формується феномен української соціальної роботи на засадах морального обов'язку, взаємної підтримки, відданості кожного громадянина у поєднанні з професійною діяльністю фахівців соціальної роботи [2, с. 63].

Цінності соціального працівника в Україні під час війни зосереджені навколо гуманістичних цінностей, зокрема людяності та співчуття, готовності допомогти у невизначених умовах війни. Також, на нашу думку вагомим значення набувають цінності соціального служіння, до яких ми відносимо: служіння людині та громаді, соціальну згуртованість, соціальну відповідальність та справедливість, гнучкість та адаптованість,

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

емоційний інтелект, патріотизм, стресостійкість, усвідомлення власних меж і можливостей. Соціальні працівники під час війни надають не тільки екстрену допомогу (необхідні ліки, їжа, вода, житло), а й психологічно підтримують людей їх моральний дух. Діяльність соціального працівника, особливо під час війни, потребує професіоналізму, відповідних знань та умінь. Тому його професійними цінностями стають знання, професіоналізм і майстерність, професійна відповідальність, професійний саморозвиток і самореалізація, професійна етика, професійне партнерство, а також медіакомпетентність, лідерство та комунікабельність, інноваційність та креативність.

Н. Ломоносова звертає увагу на те, що російське вторгнення та зміни, які воно спричинило в соціально-економічній реальності, призвели до зростання навантаження на працівників соціальної сфери. Однією з основних причин збільшення навантаження стало масове вимушене переміщення населення (ВПО). Це додало роботи на кожному етапі: адже соціальних працівників активно залучають до організації прийому людей у громадах, до розселення і надання різноманітної допомоги. Окрім того, у громадах, що прийняли велику кількість ВПО, відповідно зросла потреба в доглядових та інших соціальних послугах. Особливо це відчувалося в перший рік повномасштабної війни, коли частина працівників виїхала на безпечніші території. Як і в інших доглядових секторах, саме емоційна віддача та вдячність людей, яким соціальні працівники надають допомогу, мають важливе значення для підтримки їхньої мотивації [4].

Канадською асоціацією соціальних працівників визначено 6 базових цінностей соціальної роботи, які, на наш погляд, мають ключове значення під час війни: повага до вродженої гідності та цінності людей, досягнення соціальної справедливості, служіння людству, чесність у професійній практиці, конфіденційність у професійній практиці, компетентність у професійній практиці. Перші три цінності чітко простежуються під час колективної допомоги в умовах війни у громаді [2, с. 66]. Теж саме можна простежити серед Глобальних принципів соціальної роботи: визнання гідності людини, сприяння правам людини, сприяння соціальній справедливості, сприяння праву на самовизначення, сприяння праву на участь, ставлення до людей як до цілісних індивідів тощо.

Міжнародна спільнота, науковці, практики, волонтери шукають відповіді на питання: якою буде роль соціальної роботи після війни, як українці підтримують людей, які постраждали, які цінності, етика та навички соціальної роботи можуть вплинути на вирішення кризи? [2, с. 65]. У цьому контексті досвід соціальної роботи в Україні під час війни є безцінним.

Головними проблемами діяльності соціальних працівників в Україні під час війни стали відсутність безпечних умов праці, відсутність умов для здійснення своїх посадових обов'язків через повітряні тривоги, відключення електропостачання та Інтернет; недостатність персоналу та/або його перевантаження [1, с. 11]. Війна та ті проблеми в діяльності соціальних служб, до яких вона призвела, стали суттєвим викликом для соціальної роботи, здатним змінити тенденції її розвитку.

Висновки дослідження і перспективи подальших наукових досліджень. Отже, здійснений аналіз аксіологічного і медіального вимірів соціальної роботи під час війни має особливе значення для формування науково-практичного знання, яке може бути використано у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. При підготовці майбутніх соціальних працівників необхідно звертати увагу на цінності соціальної роботи, етичні і моральні норми діяльності, нові вимоги до соціальної роботи як професійної діяльності, які постали під час війни. Підкреслимо, що всі глобальні принципи соціальної роботи мають за змістом виключно ціннісно-діяльнісне навантаження, що підтверджує фундаментальність аксіологічного підґрунтя соціальної роботи, її аксіологічну практико-орієнтовану сутність, розуміння важливості професійної діяльності соціальних працівників, заснованої на цінностях.

Важливим завданням підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

поширення інформаційної агресії росії проти населення України і, особливо проти української молоді, є створення простору для розвитку інформаційної культури та формування медіакомпетентності, яка забезпечує здатність людини активно використовувати цифрові технології, самовиражатися та взаємодіяти через медіазасоби, усвідомлено сприймати, аналізувати й критично оцінювати інформацію. Розуміння аксіологічних та медіальних вимірів соціальної роботи є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє поєднати наукові підходи із практичними рішеннями підготовки майбутніх соціальних працівників та забезпечити їхню подальшу ефективну діяльність щодо захисту прав та соціальної підтримки окремих індивідів, родин, соціальних груп та суспільства загалом, зокрема в умовах війни. Проблеми аксіології соціальної роботи, впливу медіа на формування ціннісних орієнтирів майбутніх соціальних працівників – перспективні напрями подальших досліджень цієї важливої практико-орієнтованої проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євдокимова Ірина Анатоліївна. Соціальна робота в Україні: тенденції розвитку й проблеми в довоєнний період та в умовах війни з росією. *SOCIOPROSTIR: the interdisciplinary online collection of scientific works on sociology and social work. SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. №12 (2022). С. 6–13. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-01>
2. Кравченко О. Соціальна робота в громаді в умовах війни. *Zeszyty Naukowe Collegium Witelona*. nr 42(1)/2022.S. 63–70. DOI: 10.5604/01.3001.0015.8922
3. Курило В.С., Савенко С. В., Караман О.Л. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України : монографія / В.С. Курило, С.В. Савченко, О.Л. Караман. К. : Талком, 2018. 240 с.
4. Ломоносова Наталія. Будемо сподіватися, що про нас колись вспомнять платформа «Спільне». URL: <https://commons.com.ua/uk/cocialni-pracivnici-v-chasi-vijni/> (дата запити 12.02.2026)
5. Мурзіна О.А. Теоретичні і методичні засади формування медіакомпетентності майбутніх лікарів у процесі доклінічної професійної підготовки в медичному університеті: дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2025. 541 с.
6. Мураховський Д. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників засобами нових медіа. *Social Work and Education*. 2025. Vol. 12, No. 2 pp. 268–275. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.2.12>
7. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/227677__684872 (дата запити: 30.05.2025).
8. Робак А. Медіапедагогіка: аналіз інноваційного зарубіжного досвіду. *Діалог культур: Україна у світовому контексті: філософія освіти* : зб. наук. пр. 2002. Вип. 8. С. 70–92.
9. Семигіна Тетяна. Сучасна соціальна робота. К. : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275. URL: https://www.researchgate.net/publication/342003632_Sucasna_socialna_robota (дата запити 12.02.2026)
10. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько та ін.; За заг. ред.: І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. К. : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
11. Стратегії і виклики соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 2 (22), 2014. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17098/1/23_Gusak.pdf (дата запити 12.02.2026)

REFERENCES

1. Ievdokymova, Iryna Anatoliivna (2022). Sotsialna robota v Ukraini: tendentsii rozvytku y problemy v dovoiennyi period ta v umovakh viiny z rosiieiu [Social work in Ukraine: development trends and problems in the pre-war period and during the war with Russia]. SOCIOPROSTIR: the interdisciplinary online collection of scientific works on sociology and social work. SOCIOPROSTIR: mizhdystsyplinarnyi elektronnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty. №12. S. 6–13. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-01> [in Ukrainian].
2. Kravchenko, O. Sotsialna robota v hromadi v umovakh viiny (2022) [Social work in the community during wartime]. Zeszyty Naukowe Collegium Witelona. Nr 42(1). S. 63–70. DOI: 10.5604/01.3001.0015.8922 [in Ukrainian].
3. Kurylo, V.S., Savenko, S. V., Karaman, O.L. (2018) Sotsializatsiia osobystosti v umovakh hibrydnoi viiny na skhodi Ukrainy [Socialization of the individual in the conditions of hybrid war in eastern Ukraine] : monohrafiia / V.S. Kurylo, S.V. Savchenko, O.L. Karaman. K. : Talkom, 240 s. [in Ukrainian].
4. Lomonosova, Nataliia. Budemo spodyvatysia, shcho pro nas kolys vspomniat platforma «Spilne» [Let's hope that the «Spilne» platform will remember us someday]. URL: <https://commons.com.ua/uk/cocialni-pracivnici-v-chasi-vijni/> [in Ukrainian].
5. Murzina, O.A. (2025) Teoretychni i metodychni zasady formuvannia mediakompetentnosti maibutnikh likariv u protsesi doklinichnoi profesiinoi pidhotovky v medychnomu universyteti [Theoretical and methodological principles of forming media competence of future doctors in the process of preclinical professional training at a medical university]: dys. ... d-ra. ped. nauk : 13.00.04. Kyiv, 541 s. [in Ukrainian].
6. Murakhovskiy, D. (2025). Formuvannia tsinnisnykh oriientsatsii maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv zasobamy novykh media. *Social Work and Education* [Формування ціннісних орієнтацій майбутніх соціальних працівників засобами нових медіа]. Vol. 12, No. 2 pp. 268–275. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.25.2.12> [in Ukrainian].
7. Pro sotsialnu robotu z simiamy, ditmy ta moloddu: Zakon Ukrainy vid 21.06.2001 r. № 2558-III. [On social work with families, children and youth: Law of Ukraine dated 06/21/2001 No. 2558-III]. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/227677__684872 [in Ukrainian].
8. Robak, A. (2022) Mediapedahohika: analiz innovatsiinoho zarubizhnoho dosvidu [Media pedagogy: analysis of innovative foreign experience]. *Dialoh kultur: Ukraina u svitovomu konteksti: filozofii osvity : zb. nauk. pr.* Vyp. 8. S. 70–92. [in Ukrainian].
9. Semyhina, Tetiana (2020). Suchasna sotsialna robota [Modern social work]. K. : Akademiia pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu, 275 s. URL: https://www.researchgate.net/publication/342003632_Suchasna_sotsialna_robota [in Ukrainian].
10. Sotsialna robota v Ukraini [Social work in Ukraine]: Navch. posib. / I. D. Zvereva, O. V. Bezpalko ta in.; Za zah. red.: I. D. Zvierievoi, H. M. Laktionvoi. K. : Tsentr navchalnoi literatury, 2004. 256 s. [in Ukrainian].
11. Stratehii i vyklyky sotsialnoi roboty iz vnutrishno peremishchenymy osobamy [Strategies and challenges of social work with internally displaced persons]. *Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiologhiia. Pravo. Vypusk 2 (22), 2014.* URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/17098/1/23_Gusak.pdf [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання – 13.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 27.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 27.03.2026